

**Міністерство культури та стратегічних комунікацій
Міністерство освіти та науки
Львівська національна музична академія імені М. В. Лисенка**

**Факультет фортепіано, джазу та популярної музики
Кафедра спеціального фортепіано № 1**

ПРОКОПЕЦЬ ДМИТРО

Особливості інтерпретації фортепіанного циклу «Двадцять поглядів на немовля Ісуса» Олів'є Мессіана в контексті його фортепіанної творчості

Спеціальність 025 – Музичне мистецтво

Профілізація – Фортепіано

Бакалаврська робота

Науковий керівник –

кандидат мистецтвознавства, доцент

Липецька М. Л.

Рецензент –

професор кафедри спеціального фортепіано №1

Заслужений артист України

Драган М.Т.

Львів – 2025

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
Розділ 1. Біографія та творчий шлях Олів'є Мессіана	
1.1. Життєвий шлях Олів'є Мессіана: ключові етапи становлення особистості і митця.....	5
1.2. Основні риси творчого письма композитора	8
Розділ 2. Фортепіанний цикл «Двадцять поглядів на немовля Ісуса»	
2.1. Ідейно-художня концепція циклу «Двадцять поглядів на немовля Ісуса»: структура, символіка, зміст.....	13
2.2. Загальний аналіз окремих номерів циклу.....	16
2.3. Авторські коментарі до циклу як джерело інтерпретаційного осмислення	20
Розділ 3. Особливості інтерпретації фортепіанного циклу «Двадцять поглядів на немовля Ісуса» Олів'є Мессіана	
3.1. Інтерпретаційний підхід Івонн Лоріо як першої виконавиці та послідовниці композитора.....	22
3.2. Візія циклу у виконанні Роже Мураро: технічна майстерність і духовний аспект.....	24
3.3. Тракткування П'єра Лорана Емара: інтелектуальний підхід до структури та динаміки.....	25
3.4. Художнє бачення Стівена Осборна: інтерпретація через призму сучасної виконавської естетики.....	27
3.5. Виконання циклу українськими піаністами Йожефом Ермінем та Антонієм Баришевським.....	28
3.6. Власна інтерпретаційна позиція: аналіз виконавських труднощів та пошук особистого художнього прочитання.....	29
ВИСНОВКИ.....	32
СПИСОК	
ЛІТЕРАТУРИ.....	35

ВСТУП

Актуальність зумовлена унікальним місцем фортепіанного циклу *«Двадцять поглядів на немовля Ісуса»* у творчості Олів'є Мессіана та в історії фортепіанної музики XX століття загалом. Твір поєднує новаторські композиторські техніки, глибокий духовний зміст і виняткову виконавську складність, що робить його особливо цінним для осмислення як з музикознавчого, так і з виконавського погляду. В українському музичному просторі цей цикл усе ще залишається малодослідженим і рідко виконується, що підкреслює потребу у його глибшому вивченні, популяризації та адаптації до української виконавської практики. Звернення до цього твору сприяє не лише розширенню репертуарного кругозору українських піаністів, а й поглибленню діалогу між духовним змістом західноєвропейської музики та сучасним українським мистецьким контекстом.

Мета дослідження: висвітлити особливості інтерпретації фортепіанного циклу *«Двадцять поглядів на немовля Ісуса»* Олів'є Мессіана в контексті його фортепіанної творчості.

Завдання:

- Окреслити життєпис та творчий шлях Олів'є Мессіана.
- Охарактеризувати цикл *«Двадцять поглядів на немовля Ісуса»*.
- Визначити місце та роль циклу в контексті фортепіанної творчості композитора.
- Проаналізувати інтерпретації світових та українських виконавців.

Об'єкт дослідження – специфіка виконання та інтерпретація фортепіанної музики Олів'є Мессіана.

Предмет дослідження – інтерпретаційні підходи до виконання циклу *«Двадцять поглядів на немовля Ісуса»* та специфічні виконавські й художньо-стилістичні особливості цього твору.

Методи дослідження:

- Музично-історичний метод – для вивчення життєпису, творчого шляху Олів'є Мессіана.
- Аналітичний метод – для характеристики фортепіанного циклу «Двадцять поглядів на немовля Ісуса».
- Компаративний метод – для порівняння різних інтерпретацій циклу.

Матеріал дослідження – звукозаписи виконання фортепіанного циклу «Двадцять поглядів на немовля Ісуса» піаністами Івонн Лоріо, Роже Мураро, П'єра Лорана Емара, Стівена Осборна, Йозефа Ерміна, Антонія Баришевського.

Результати дослідження можуть бути використані як у навчальних курсах Музичної академії, так і при подальших дослідженнях проблем виконання фортепіанної музики О. Мессіана.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаної літератури. Основна частина містить 3 розділи: перший – розкриває творчий портрет О. Мессіана, другий – характеризує фортепіанний цикл «Двадцять поглядів на немовля Ісуса», третій – складається з аналізу різних виконавських інтерпретацій фортепіанного циклу.

Загальна кількість сторінок – 35.

РОЗДІЛ 1

БІОГРАФІЯ ТА ТВОРЧИЙ ШЛЯХ ОЛІВ'Є МЕССІАНА

1.1. Життєвий шлях Олів'є Мессіана: ключові етапи становлення особистості і митця

Олів'є Ежен Проспер Шарль Мессіан народився 10 грудня 1908 року в місті Авіньйон, Франція. Він походив з інтелектуальної родини. Його батько, П'єр Мессіан, був професором англійської літератури, спеціалізувався на творчості Шекспіра, а мати, Сесіль Соваж, була поетесою. Сесіль написала збірку віршів "L'Âme en bourgeon" ("Душа, що розпускається") під час вагітності Олів'є, і він згодом відзначав її значний вплив на формування його особистості.

У дев'ятирічному віці, перебуваючи у Гренлблі, в Олів'є пробуджуються релігійні почуття. Він починає знайомитись з катехізисом, у його серці росте віра, яка згодом заповнить все його життя. Мессіан починає самостійно опановувати гру на фортепіано, багато імпровізує, пише свій перший твір під назвою «Дама з Шальо». Першими викладачами Олів'є були Г. Аркуе (фортепіано) та Ж. де Гбен (теорія музики та гармонія). Родина Мессіана остаточно переїжджає до Парижа після того, як батько отримує посаду в престижному Ліцеї Шарлеман.

У віці одинадцяти років Олів'є вступає до Паризької консерваторії, де навчається протягом десяти років у знаменитих музикантів, таких як М. Дюпре, Ш.-М. Відора. У 1931 році Мессіан обіймає посаду титулованого органіста костелу святої Трійці в Парижі на органі відомого майстра А. Cavaillé-Colla. Цю посаду композитор обійматиме до кінця свого життя – 61 рік. 19 лютого відбувається його симфонічний дебют: у Театрі Шамп-Елісе під керівництвом знаного диригента М. Старама, прозвучав твір «Забуті жертви».

22 червня 1932 року Мессіан одружується з Клер Дельбо, талановитою і успішною скрипалькою. Згодом композитор займає посаду викладача водночас у двох найважливіших музичних закладах Парижа: Ecole Normale de Musique та в

Schola Cantorum. 14 липня 1937 року народжується син Олів'є, Паскаль Емануель, якому композитор присвятив вокальний цикл «Пісні землі і неба». У цей період Мессіан пише свої знамениті органні цикли: “La Nativité du Seigneur” та “Les Corps Glorieux”.

У 1939 році розквіт молодого композитора перериває мобілізаційний виклик до французької армії. Від початку вересня Мессіан як солдат піхоти бере участь у стратегічних маневрах французької армії на межі 1939-1940 рр. Тоді ж молодий композитор потрапляє у полон у Гирліці, де перебував у жахливих умовах. Там він заглиблюється у медитацію та розпочинає роботу над одним із найвідоміших його творів, який пізніше назве «Квартетом на кінець Часу». Твір був виконаний автором та ще трьома музикантами в умовах німецького полону.

15 лютого 1941 року повернувся до Франції. Там він намагається долучитися до музичного життя в умовах гітлерівської окупації. 7 травня він отримує посаду у Паризькій консерваторії, де починає викладати гармонію. Мессіан залишається викладачем цього закладу до 1979 року, аж до виходу на пенсію. 24 червня у театрі Mathurins у Парижі відбувається перше публічне виконання «Квартету на кінець Часу», яке привертає увагу музичних критиків та громадськості.

26 березня 1945 року І. Лоріо у Парижі вперше виконує двогодинний фортепіанний цикл «Двадцять поглядів на Немовля Ісуса», який стає катехізисом сучасної піаністки. У 1957 році композитор знову вражає паризьку публіку, презентуючи «Каталог птахів» для фортепіано – унікальний цикл із 13 п'єс-портретів птахів з різних куточків Франції. Бездоганною виконавицею цих творів знову стає Івонн Лоріо, яка встановлює новий піаністичний стандарт у трактуванні музики Мессіана. Невдовзі помирає дружина Олів'є Мессіана, Клер Дельбо, у віці 52 роки, у будинку для опіки, який керувався монахинями, де вона перебувала на лікуванні протягом багатьох років.

3 липня 1961 року в костелі Сент-Женев'єв Мессіан одружується з Івонн Лоріо, своєю ученицею, випускницею Паризької консерваторії, однією з

найвизначніших французьких піаністок. Пізніше Олів'є разом із своєю дружиною вперше відвідує Японію, яка надихнула його своїми пейзажами на написання низки творів. Протягом життя композитор отримує чимало нагород: Prix Florent Schmitt, Prix Erasmus, а також він був нагороджений найвищою відзнакою у Французькій Республіці – запрошенням до членства у Французькій Академії Мистецтв. У січні 1974 року Мессіан запрошує Вітольда Лютославського до складу журі композиторського конкурсу свого імені в Парижі. У березні відбувається Тиждень Мессіана в Карлсруе. 20 листопада в Нью-Йорку відбувається прем'єра «американської симфонії».

У 1975 році композитор розпочинає працю над масштабною оперою під назвою «Святий Франциск Ассізький». Того ж року був нагороджений Золотою Медаллю Королівського Філармонійного Товариства у Лондоні. 1988 р. – урочистий ювілей композитора, який відбувається одночасно в Лондоні та Парижі, де П'єр Булез, учень Мессіана та найвизначніша фігура сучасної музики Франції, диригує новим твором митця «Вітраж і птахи у Театрі». Також композитор отримує нагороду від Ватикану – Premio Internazionale della Pace Giovanni XXIII.

1990 р. – Мессіан відвідує Ізраїль з нагоди виконання симфонії «Турангаліла». Незабаром у Парижі помирає брат Олів'є, Ален Мессіан, який залишає велику поетичну спадщину. 14 квітня 1992 року композитора перевозять до Американського Шпиталу у Парижі, йому було зроблено операцію на хребет, яка пройшла вдало. 19 квітня Мессіан бере участь в останній святій месі в костелі Сент-Женев'єв, під час якої проводить сповідь композитора. 26 квітня, у неділю, Олів'є востаннє приймає Святе Причастя.

27 квітня 1992 року, у понеділок, ввечері настає раптове погіршення стану, і Олів'є Мессіан помирає. 4 травня композитора поховали на маленькому сільському цвинтарі поблизу парафіяльного костелу Saint-Theoffrey, до якого він часто приходив перебуваючи влітку у своїй резиденції. Мессіан спочив серед краєвиду Альп Дельфінату, який усе життя надихав його і приносив

умиротворення. Похоронна церемонія мала родинний характер і була дуже скромною.

1.2. Основні риси творчого письма композитора

Олів'є Мессіан – один із найбільш значущих і відомих композиторів ХХ століття. Його музика звучить у різних містах Європи, Америки та Азії, здобуваючи міжнародне визнання. Твори Мессіана широко пропагуються, а критики активно пишуть про них. Він також знаний як теоретик – автор статей і праць, які охоплюють різні аспекти композиторської техніки. Як виконавець, він майстерно володіє мистецтвом органної імпровізації, а як педагог виховав цілу низку видатних композиторів.

Творчість Мессіана привертає увагу не лише різноманіттям жанрів – його репертуар включає органні, фортепіанні, камерно-ансамблеві, вокальні, хорові й оркестрові твори, – але й оригінальністю своїх образів. Поряд з сильним релігійним початком, його музика містить екзотичні та пантеїстичні мотиви, нове трактування ідей «неоромантизму», міфи та легенди стародавніх культур, а також питання кольоромузики. Висока оцінка та унікальність його численних творів (близько 70) пояснюють зростаючий інтерес музичної спільноти до особистості та творчості композитора.

У світовій музичній культурі ХХ століття Олів'є Мессіана називаються «батьком авангарду». Він не лише створив нову гармонічну мову і власне трактування ритму, а й сформував ціле покоління композиторів, яке згодом назвуть авангардистами. Це П'єр Булез, Карлгайнц Штокгаузен, Ієніс Ксенакіс, Трістан Мюрай та багато інших. Мистецтво Мессіана – це не лише музика, а філософія, теологія, пташиний спів і колір, втілені у звукові форми. Він заклав ідеологічні та технічні основи нової епохи у музиці, залишившись при цьому глибоко особистісним і духовним митцем.

Композитор працював у часи, коли музика все більше виходила за межі тональності, а пошук нових засобів виразності ставав провідною тенденцією. Однак на відміну від багатьох своїх сучасників, він не покидав минуле – навпаки,

він інтегрував релігійні, історичні та етномузикознавчі ідеї в абсолютно новаторський контекст. У своїх творах Мессіан створював унікальні гармонічні структури, зокрема так звані «акорди обмеженої транспозиції», що стали основою для багатьох серіалістських технік. Це спеціальні лади, які мають обмежену кількість транспозицій до того, як повторяться. Найвідоміший – цілотноновий лад. Вони створюють відчуття «часу поза часом», статичності, вічності – як музичний образ Божої присутності.

Ритм у творчості композитора відіграє надважливу роль. Він звертався до індуських та давньогрецьких метроритмів, запроваджував асиметричні, неперіодичні структури. Яскравим прикладом цього є його “*Quatre Études de rythme*”. У творчості Мессіана ритм і гармонія не існують ізольовано – вони стають складовими єдиного художнього бачення. Якщо ритм у його музиці втілює час, що виходить за межі людської логіки, то гармонія – це кольорова проекція звуку, яка надає музиці просторового виміру. Композитор бачив кольори у звуках. Він вважав, що комбінації акордів створюють певні кольорові візії, і це впливало на його гармонійну мову. Гармонія у нього не функціональна, як у класичній музиці, а символічна й живописна. Ці риси не були суто індивідуальними: на його формування вплинули й інші культури та композиторські школи. Французький імпресіонізм, насамперед творчість Дебюссі та Равеля, привчив його до тонких гармонічних барв. Також він уважно вивчав музику Стравінського, зокрема ритмічну експресію «Весни священної». Захоплення японською та близькосхідною традиціями втілились у вокальний цикл «*Harawi*» (1945) та цикл для оркестру з фортепіано-соло «*Sept haïkaï*» (1953).

Релігійність Мессіана проявлялася не лише у змісті його творів, а й у самому способі життя. Починаючи з 1931 року і до самої смерті, він був органістом паризької церкви La Trinité. Для нього це було не просто місце роботи, а простір духовного служіння. Саме в храмі він щонеділі імпровізував на органі, супроводжуючи літургію – і ці імпровізації ставали живими молитвами у звуках, відображенням богословських тем і містичних переживань.

Орган для Мессіана був особливим інструментом: «інструментом вічності», як він казав. Його глибокі тембри та здатність до тривалого звучання відповідали уявленню композитора про музику, що не підкорюється звичайному часові. Саме завдяки імпровізаціям на органі він сформував власну мову, поєднавши григоріанський спів, модальні гармонії, власні “акорди обмеженої транспозиції” та улюблені пташині наспіви. Усе це злилося в його великі органні цикли, як-от «La Nativité du Seigneur», «L'Ascension», «Les Corps glorieux» або «Livre du Saint Sacrement». Таким чином, органістська практика в костелі не лише підкреслила духовний вимір його творчості, а й стала джерелом медитативної сили та імпульсом для багатьох його релігійних композицій.

Усе його життя – це пошук присутності Бога не тільки в храмах, а й у природі, яку він сприймав як віддзеркалення божественного. Особливе місце в цьому пошуку займали птахи – істоти, яких Мессіан називав «найкращими музикантами на планеті». Він записував їхні голоси по всій Європі та включав у свої твори як символи чистоти, свободи та небесної гармонії. Кульмінацією цього напрямку став масштабний фортепіанний цикл «Catalogue d'oiseaux» (1956–1958) – 13 частин, у кожній із яких композитор не просто передає спів конкретного птаха, а створює акустичний пейзаж, що поєднує голоси природи з символічним і духовним змістом. У цих творах теж відчувається релігійне світовідчуття – природа постає як храм, а кожен пташиний голос – як спів хвали Творцеві.

Релігійна віра, глибока духовність і захоплення божественною красою світу стали основою всього мистецького світу Мессіана. Ці ідеї він втілював у творах для різних складів – оркестрових, камерних, органних, але особливо яскраво – у фортепіанній музиці. Саме фортепіано стало для композитора своєрідною лабораторією духовних образів, кольорових гармоній і ритмічної свободи. Серед його фортепіанної спадщини – як масштабні цикли на біблійні теми, так і твори, натхненні природою та птахами, що також відображають його релігійне світовідчуття.

До найважливіших сольних фортепіанних творів Мессіана належать:

- *Préludes* (1928–1929) – ранній цикл із 8 п'єс під впливом Дебюссі, з уже впізнаваними кольоровими гармоніями.
- *Pièce pour le tombeau de Paul Dukas* (1935) – коротка медитативна п'єса-посвята.
- *Huit regards sur l'Enfant-Jésus* (1944) – оригінальний план циклу, що згодом розширився до:
- *Vingt regards sur l'Enfant-Jésus* (1944) – 20 частин, один з найвідоміших і найдовших фортепіанних циклів XX століття. Глибоко релігійний твір.
- *Cantéyodjayâ* (1949) – твір із впливами індійської ритміки; побудований на повторюваних структурах і складних ритмах.
- *Catalogue d'oiseaux* (1956–1958) – масштабний цикл із 13 частин, кожна з яких присвячена конкретному птаху і ландшафту.
- *La Fauvette des jardins* (1970) – сольна фантазія-пейзаж, заснована на співі 18 видів птахів.

Камерні твори з фортепіано:

- *Quatuor pour la fin du temps* (1940–1941) – для фортепіано, кларнета, скрипки та віолончелі. Один із найвідоміших творів Мессіана, написаний у полоні.
- *Visions de l'Amen* (1943) – цикл із 7 частин для фортепіано в 4 руки. Написано для себе та його майбутньої дружини Івонн Лоріо.
- *Trois petites liturgies de la Présence Divine* (1944) – для жіночого хору, фортепіано-соло, фортепіано челеста та оркестру. Важлива роль фортепіано в сольній партії.

Оркестрові твори з фортепіано-соло:

- *Turangalîla-Symphonie* (1946–1948) – монументальна симфонія з фортепіано-соло та Онді Мартено. Фортепіано тут має віртуозну та солістичну роль.

- Réveil des oiseaux (1953) – для фортепіано та оркестру; твір, повністю заснований на пташиному співі.
- Oiseaux exotiques (1955–1956) – концерт для фортепіано та ансамблю духових інструментів. Використано спів птахів з Азії, Америки.
- La Transfiguration de Notre Seigneur Jésus-Christ (1965–1969) – масштабний духовний твір із хором, оркестром і фортепіано, що виконує символічну функцію.

Незавершені або неокремо видані твори:

- Petites esquisses d'oiseaux (1985) – шість мініатюр, створених уже в пізній період; знову звернення до пташиних тем.

РОЗДІЛ 2

ФОРТЕПІАННИЙ ЦИКЛ «ДВАДЦЯТЬ ПОГЛЯДІВ НА НЕМОВЛЯ ІСУСА»

2.1. Ідейно-художня концепція циклу «Двадцять поглядів на немовля Ісуса»: структура, символіка, зміст

Цикл «*Vingt regards sur l'Enfant-Jésus*» («Двадцять поглядів на немовля Ісуса») (1944) посідає центральне місце у фортепіанній спадщині Олів'є Мессіана і є одним із найрепрезентативніших прикладів синтезу його теологічних, філософських та музично-естетичних поглядів. Створений у роки Другої світової війни, твір відображає не лише глибоку релігійну віру композитора, але й прагнення до трансцендентного осмислення дійсності крізь призму християнської містики.

У циклі, що складається з двадцяти частин («поглядів»), Мессіан моделює складну символічну концепцію, в якій кожен фрагмент репрезентує певну духовну перспективу на таємницю втілення Ісуса Христа – з позицій Бога-Отця, Богородиці, ангельських і людських істот, а також природи як творіння Божого. Композитор інтегрує у твір авторську ритмічну систему, модуси обмеженої транспозиції, концепцію «кольорових гармоній», а також елементи григоріанського співу та індійської ритміки, що формує цілісну сакральну-музичну парадигму. «Двадцять поглядів» вирізняється високим ступенем концептуальної цілісності, складною формальною організацією та винятковими вимогами до виконавця, і водночас постає як своєрідна «музична ікона», в якій звукова матерія слугує засобом містичного споглядання.

Цикл виник у драматичний період Другої світової війни: Мессіан працював над ним з березня до вересня 1944 р. у ще окупованому, а згодом уже звільненому Парижі. Поштовхом стала пропозиція поета Моріса Теска (Maurice Toesca) створити музику до його дванадцяти віршів про Різдво; первісний задум «12

regards» композитор розширив до двадцяти, перетворивши твір на автономну богословсько-музичну медитацію.

У процесі роботи над циклом Мессіан спирався не лише на власний духовний досвід, але й на широку палітру богословських, філософських та музичних джерел. Перш за все, центральним джерелом натхнення була католицька церква, зокрема праці таких авторів, як святий Тома Аквінський, святий Франциск Сальський, а також отець П'єр Шаню, сучасний французький теолог. Мессіан також глибоко вивчав Євангелія, апокрифічну літературу і вважав свою музику формою молитовного споглядання. Водночас на формування образного світу твору суттєво вплинули візантійська іконографія, середньовічна релігійна поезія, а також індуїстська філософія та система ритмічних форм – дециталі (від санскритського *deci-tāla*), яку композитор запозичив зі збірки Ш. де Ла Круа. Ці ритмічні структури Мессіан трактував як відображення «вічного часу», що виходить за межі людського досвіду.

Окреме місце в джерелах натхнення займала і природа, зокрема спів птахів, який Мессіан записував власноруч у лісах Франції. У кількох частинах циклу, зокрема в *Regard des Anges* та *Regard du silence*, можна виявити імпресію від пташиного звукового середовища – як вияву Божого творіння. Контекст війни лише загострив потребу художника у «звільненні духу»: у той час, коли Париж переживав останні місяці окупації, Мессіан створював музику, сповнену екстатичної радості та містичної надії.

Особистий виконавський адресат циклу – піаністка Івонн Лоріо, дружина Мессіана, чия феноменальна техніка й естетична спорідненість дозволили композиторові мислити фортепіано «оркестровими» барвами; партитуру він присвятив саме їй. Перше повне виконання відбулося 26 березня 1945 р. у паризькій *Salle Gaveau*: Лоріо зіграла весь цикл, а Мессіан доповнював кожну частину власними коментарями. Після цієї прем'єри твір швидко здобув репутацію одного з найважливіших і найвіртуозніших циклів XX сторіччя для

фортепіано, що поєднує богословську концепцію з новаторською технікою, ритмом і «кольоровою» гармонією.

Структура циклу є цілісною драматургічною аркою, що розгортає богословсько-музичне споглядання постаті Христа через призму двадцяти різних «поглядів» – з боку Бога-Отця, Матері, ангелів, людства, тиші, світла, радості, страждання тощо. Кожна частина має символічну назву та виконує специфічну функцію в духовному наративі циклу.

«Vingt regards sur l'Enfant-Jésus» («Двадцять поглядів на немовля Ісуса»):

1. Regard du Père («Погляд Отця»)
2. Regard de l'étoile («Погляд зорі»)
3. L'échange («Обмін»)
4. Regard de la Vierge («Погляд Богородиці»)
5. Regard du Fils sur le Fils («Погляд Сина на Сина»)
6. Par Lui tout a été fait («Ним все створено»)
7. Regard de la Croix («Погляд Хреста»)
8. Regard des hauteurs («Погляд висот»)
9. Regard du temps («Погляд часу»)
10. Regard de l'Esprit de joie («Погляд Духу радості»)
11. Première communion de la Vierge («Перше причастя Богородиці»)
12. La parole toute puissante («Всемогутнє слово»)
13. Noël («Різдво»)
14. Regard des Anges («Погляд янголів»)
15. Le baiser de l'enfant-Jésus («Поцілунок немовля Ісуса»)
16. Regard des prophètes, des bergers et des Mages («Погляд пророків, пастухів та волхвів»)
17. Regard du silence («Погляд тиші»)
18. Regard de l'Onction terrible («Погляд благовісного миропомазання»)
19. Je dors, mais mon cœur veille («Я сплю, але моє серце все бачить»)
20. Regard de l'Église d'amour («Погляд церкви любові»).

2.2. Загальний аналіз окремих номерів циклу

Погляд №1: Regard du Père («Погляд Отця») відкриває духовно-музичну подорож, у центрі якої перебуває містерія Втілення. У цьому розділі Олів'є Мессіан передає погляд Бога-Отця на Сина, що існує в позачасовому вимірі, як акт вічної любові й божественного задуму. Вперше звучить одна з головних ідейних та тематичних опор циклу – Тема Бога (Thème de Dieu), яку композитор описував як «сувору, величну й мовчазну». Вона має масивну, монументальну структуру з широкими інтервалами, нерегулярними ритмами та низьким регістром, що створює ефект вічної присутності.

Вся фактура номеру пройнята спокоєм, статикою та своєрідною «органністю» звучання, що разом з кольоровими гармоніями, притаманними стилю Мессіана, занурює слухача в медитативне споглядання. Regard du Père виконує функцію вступу до циклу й закладає богословську основу всього твору, відкриваючи слухачеві таїнство Передвічного Слова, яке згодом стане Немовлям.

Погляд №2: Regard de l'étoile («Погляд зорі») уособлює символічне світло, що сповіщає про народження Христа та веде до нього волхвів. Зірка в музиці Мессіана – не просто астрономічний об'єкт, а містичний знак Божественної присутності, провісник втілення світла у світ. Тут з'являється ще одна провідна тема циклу – Тема зірки та Христа, яку композитор сам описував як «радісну, просту, ясну, мов дзвіночок». Ця тема, на відміну від суворості й

статичної Теми Бога, є живішою, рухливою, часто з імітаційною поліфонією та характерним пульсаційним ритмом.

Музична тканина другої частини насичена світлом і рухом – акорди мерехтять, фактура спалахами злітає вгору, створюючи ілюзію блиску зорі, яку Мессіан сам асоціював з жовто-сріблястим кольором. У цьому номері проявляється і його синестезія, і глибоке релігійне світовідчуття: зоря веде слухача не лише до Немовляти, а й до духовного прозріння.

Погляд №6: Par Lui tout a été fait («Ним все створено») є однією з найконцептуальніших частин, безпосередньо натхненою Євангелієм від Івана: «Усе через Нього сталося, і без Нього ніщо не сталося, що сталося». У цій частині Мессіан звертається до ідеї Христа як Творця світу, логосу, через якого виникло буття, і музика тут набуває космічного масштабу. Знову звучить Тема Бога, але вже в іншому світлі – вона переростає у структуру творіння: уривчасті фрази поступово з'єднуються в цілісну архітектоніку, що ніби символізує поступове формування світу з хаосу. Також Мессіан вводить ритмічні структури з індійської традиції, які створюють відчуття циклічності, порядку й вселенської закономірності. Гармонічна мова напружена й багат шарова – звучання акордів постає як сяючий простір, наповнений світлом і формою. У коментарях до цього

номера композитор говорить про створення всього суцього через Христа, тому цей номер має не лише музичну, а й теологічну велич, виступаючи як гімн Божественному Слову, Творцеві Всесвіту.

Погляд №10: Regard de l'Esprit de joie («Погляд Духу радості») вирізняється серед усіх частин своєю вибуховою енергією, життєствердною силою та духовною екстазою. Це справжній гімн радості, натхненний Святим Духом, який, за словами Мессіана, «є вогнем, світлом і танцем у Пресвятій Трійці». У цій частині повністю змінюється настрій: після глибоких, споглядальних номерів настає буря світла і захоплення, де радість сприймається не як легковажна емоція, а як сакральне одкровення. Мессіан використовує складну поліфонічну фактуру, яскраві ритмічні формули, асиметричні метри (зокрема з індійської ритміки), а також контрастні динамічні шари, що нашаровуються, утворюючи враження «внутрішнього палаючого вогню». У гармоніях звучать його фірмові «кольорові акорди», які, за його словами, у цій частині відтворюють відблиски жовтого, червоного, фіолетового та золотого – кольорів радості в його синестезійному сприйнятті. Цей номер також насичений пташиними мотивами – не прямими цитатами співу, як у деяких інших творах, а радше енергією й імпульсом польоту, який символізує вивільнення духу. Regard de l'Esprit de joie – це найдинамічніший момент усього циклу, який, попри свою технічну складність, виконує роль духовного апогею, торжества любові й життя, що народжується з віри.

Погляд №15: Le baiser de l'enfant-Jésus («Поцілунок немовля Ісуса») – це одна з найпоетичніших і найінтимніших частин усього циклу. Мессіан описував її як момент, коли Немовля Ісус «виходить зі свого божественного сну, щоб ніжно поцілувати душу, що Його любить», — образ глибоко містичний і символічний, натхнений католицькою традицією екстатичної любові до Бога. Музика цього номера — виключно повільна, тиха, співуча. Вона побудована на

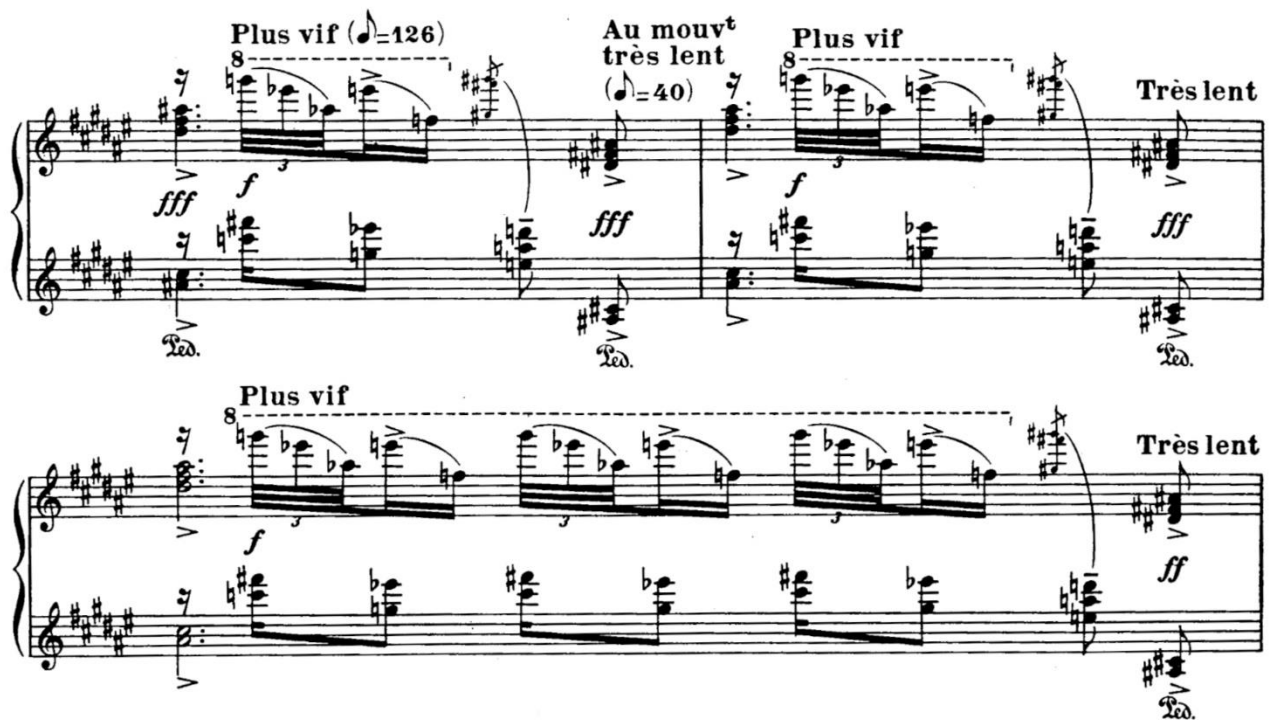
плавному русі, з виразною мелодією в середньому регістрі та делікатними гармоніями, які створюють атмосферу умиротворення й внутрішньої тиші. Тут практично повністю відсутня моторика чи контраст – усе підпорядковано медитативному спогляданню, внутрішньому світлу, яке випромінює присутність Божественного Немовляти. У синестезійному сприйнятті Мессіана ця частина наповнена ніжними пастельними барвами – рожевими, блакитними, золотистими. Ця частина контрастує з експресивними номерами циклу й виступає моментом глибокої тиші, зосередження на серці духовної любові. Вона ніби зупиняє час, дозволяючи слухачеві відчувати себе безпосередньо в присутності Бога-Немовляти. Сам Мессіан вважав *Le baiser de l'Enfant-Jésus* центром містичного досвіду циклу – інтимною кульмінацією між людською душею і Богом.

Погляд №20: *Regard de l'Église d'amour* («Погляд церкви любові») – завершальний номер циклу є величним фіналом, який синтезує основні теми всього твору: Бога, Немовляти, любові, світла, природи та спасіння. У цій частині Мессіан уособлює Церкву як Наречену Христа, яка з тріумфом, радістю й екстазом відповідає на Божественну любов. Він сам писав, що це “Церква, що співає, славить і танцює любов свого Господа”. У композиційному плані це одна з найскладніших і найвеличніших частин циклу. Вона починається ніжно, з мотивів Теми любові,

поступово зростає до потужного кульмінаційного звучання, де звучить Тема Бога в усій своїй величі. Саме тут особливо виразно проявляється вплив органної

фактури, притаманної імпровізаціям Мессіана в костелі, – великі акордові блоки, щільні поліфонічні тканини, блискучі пасажі в усіх регістрах. У цій частині також звучить імітація пташиного співу – короткі фрази, які нагадують голоси жайворонка чи соловейка, ніби символізуючи радість створеного світу, що славить народження Бога.

Це виводить цикл за межі лише релігійної тематики і занурює слухача в універсальну хвалу життя, де вся природа бере участь у духовному тріумфі. *Regard de l'Église d'amour* – це своєрідний апофеоз циклу, в якій Мессіан об'єднує містичне, богословське, природне й музичне в одне ціле. Цей фінал не просто завершує цикл – він утверджує віру в любов як божественну суть усього буття.

2.3. Авторські коментарі до циклу як джерело інтерпретаційного осмислення

Олів'є Мессіан залишив докладні авторські коментарі до «*Vingt regards sur l'Enfant-Jésus*», які публікувалися в передмові до партитури та звучали на прем'єрі у 1945 році. Його висловлювання дозволяють глибше зрозуміти і богословську, і музичну концепцію твору:

Про ідею циклу: «Цей цикл є спробою передати через музику таїнство Втілення, споглядання Немовляти-Ісуса з різних точок зору – Бога, Диви Марії, людства, природи...» [9, С.2]. Мессіан називає кожну частину «regard» (поглядом), маючи на увазі не візуальне спостереження, а духовну медитацію, тобто акт глибокого внутрішнього сприйняття божественної істини.

Про композиційні символи: «Три головні теми – Тема Бога, Тема зірки і Тема Хреста – пронизують увесь цикл, подібно до персонажів у драмі. Вони є носіями символіки, яка поступово розкривається слухачеві» [9, С.2]. Мессіан детально описував ці теми в передмові, зокрема:

- Тема Бога – урочиста, масивна, з широкими інтервалами;
- Тема Хреста – драматична, з хроматизмом і резонансами болю;
- Тема любові / Немовляти / зірки – світла, м'яка, співуча, часто «кольорова».

Про колір і синестезію: «Я бачу музичні акорди в кольорі. Цей цикл написаний у “кольорах Любові”. Мої гармонії – це поєднання звуку й кольору, а не лише функціональних співвідношень» [9, С.2]. Особливою була частина №10 – *Regard de l'Esprit de joie* – яку Мессіан описував як вибух радості, у жовто-червоних та золотих кольорах, асоційованих з Божественним Світлом.

Про духовність: «Я хотів написати музику, що служить як молитва. Це – музика віри, радості, болю, мовчання і любові до Бога» [9, С.2]. Мессіан підкреслював, що цей цикл є не просто музичним твором, а акт поклоніння, і створений був у найважчий час війни, коли духовна надія була для нього єдиною опорою.

РОЗДІЛ 3

ОСОБЛИВОСТІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ ФОРТЕПІАННОГО ЦИКЛУ «ДВАДЦЯТЬ ПОГЛЯДІВ НА НЕМОВЛЯ ІСУСА» ОЛІВ'Є МЕССІАНА

Цикл «*Vingt regards sur l'Enfant-Jésus*» Олів'є Мессіана посідає виняткове місце не лише в його фортепіанній спадщині, а й у всій історії музичного мистецтва ХХ століття. Це не просто збірка п'єс – це цілісний богословсько-музичний трактат, який поєднує в собі складну релігійну символіку, новаторську гармонічну мову, нетрадиційні ритмічні структури, глибоку духовність і елементи синестезії. У зв'язку з цим виконання даного твору вимагає від інтерпретатора не лише високого рівня технічної майстерності, а й глибокого розуміння світогляду композитора, його естетики та богословських уявлень. Одна з причин, чому цей цикл рідко звучить у концертній практиці, полягає в його винятковій складності: об'єм понад двох годин музики, екстремальні технічні вимоги, постійна зміна темпу, фактури й динаміки, а також потреба у глибокому духовному зануренні. Саме тому «20 поглядів» часто виконують лише частково або звертаються до них у камерному чи фестивальному форматі.

3.1. Інтерпретаційний підхід Івонн Лоріо як першої виконавиці та послідовниці композитора

Інтерпретація фортепіанного циклу «20 поглядів на Немовля Ісуса» у виконанні Івонн Лоріо вважається еталонною не лише завдяки її бездоганній технічній майстерності, а передусім – через глибоке духовне проникнення в суть твору, що стало можливим завдяки її особистій та творчій близькості до композитора. Як перша виконавиця циклу (прем'єра відбулася 26 березня 1945 року), Лоріо тісно співпрацювала з Мессіаном у процесі вивчення твору й стала для нього ідеальним «голосом» цієї музики. У багатьох аспектах саме її виконання стало основою подальшого розуміння інтерпретаційних кодів цього монументального циклу.

Її трактування вирізняється особливою внутрішньою тишею і духовною зосередженістю, що проходить крізь усі номери циклу, навіть у моменти найбільшої динамічної або фактурної насиченості. Лоріо завжди уникає зайвої екзальтації або технічної демонстративності – натомість вона втілює містичну концентрацію, яка поступово розкриває кожен із 20 «поглядів» як стан внутрішньої молитви або споглядання. Наприклад, у *Regard du Père* (№1) її звучання – спокійне, монументальне, з глибоко витриманими паузами, які посилюють символічну вагу кожної гармонії. У *Regard de l'Étoile* (№2) вона зосереджує увагу на блискучих, «зоряних» фактурах, але зберігає їхню чистоту й ясність, уникаючи надмірної перкусивності.

Надзвичайна увага Івонн Лоріо до ритмічної чіткості та пластичності часових структур була особливо важливою для інтерпретації циклу, адже Мессіан створює тут надзвичайно складні ритмічні формули, засновані на давньоіндійських талі, греко-латинських поетичних метрах, асиметріях і протяжних фразах. Лоріо вдалося органічно поєднати цю складність із вільним «диханням» музичної фрази, зберігаючи логіку й сенс кожного ритмічного жесту. Її фразування – це не просто реалізація нотного тексту, а жест віри й молитви, завдяки чому музика Мессіана звучить як жива богословська мова.

Велику роль у трактуванні Лоріо відіграє й передача гармонічної колористики. Як піаністка з вишуканим слухом, вона надзвичайно точно передає «кольори» акордів, які Мессіан асоціював із конкретними палітрами – рожевими, фіолетовими, золотими, смарагдовими. Її тонке педалювання, уважність до резонансів та динамічна шкала створюють враження органної повноти, що наближає фортепіанний звук до акустики сакрального простору. Сама Лоріо не раз говорила, що під час виконання цього твору вона відчуває себе не артисткою, а «свідком та носієм» духовного досвіду, який був відкритий Мессіану. Саме ця виконавська скромність, відсутність егоцентризму, а також внутрішня глибина зробили її виконання унікальним і досі незрівнянним у своїй духовній переконливості.

3.2. Візія циклу у виконанні Роже Мураро: технічна майстерність і духовний аспект

Інтерпретація «Vingt regards sur l'Enfant-Jésus» у виконанні Роже Мураро належить до найяскравіших прикладів глибоко осмисленого і сміливого підходу до спадщини Олів'є Мессіана. Як один із найавторитетніших виконавців творів композитора наприкінці XX – на початку XXI століття, Мураро поєднує в собі вірність традиції, закладеній Івонн Лоріо, з власним виразним прочитанням, у якому особливу роль відіграє театральність, інтенсивна емоційність і виняткова динамічна амплітуда.

Його інтерпретація позначена вражаючою віртуозністю та фізичною енергією, яка підкреслює драматичну природу багатьох номерів циклу. У таких п'єсах, як *Regard de l'Esprit de joie* (№10) чи *Regard du Temps* (№15), Мураро створює справжній вибуховий простір – звучання його інструмента набуває оркестрової сили, але при цьому не втрачає чіткості й виразності в деталях. Він використовує контрастність і широкий динамічний діапазон як основний засіб архітектоніки – завдяки цьому структура циклу набуває великих драматургічних дуг. Разом з тим, у повільних і медитативних номерах, таких як *Regard du silence* (№9) або *Regard du Père* (№1), Мураро демонструє незвичайну здатність до створення часу внутрішнього мовчання, де кожен звук набуває значення. Його трактування в таких епізодах вирізняється філософською зосередженістю, а темп – майже статичний, що наближає слухача до стану молитви чи споглядання. Цей баланс між зовнішньою експресією та внутрішнім зосередженням є однією з найяскравіших рис його інтерпретації.

Роже Мураро також звертає увагу на гармонійну палітру твору, однак трактує її дещо більш експресивно, ніж Лоріо. Його педалізація глибока і резонансна, що створює ефект «затемненого кольору», більш землистого й драматичного. Це дає музиці Мессіана менш ефемерний, а натомість більш тілесний характер, в якому небесне і земне поєднуються у напруженому діалозі. Важливо також, що інтерпретація Мураро не є академічною реконструкцією, а

живою особистою розповіддю, де композитор постає не як недосяжний містик, а як сучасник, що говорить мовою сили, пристрасті й духовної боротьби. Сам Мураро неодноразово наголошував, що для нього цей цикл – акт віри, в якому виконавець проходить шлях від земного до божественного, і цей шлях відбивається у всіх аспектах його гри – від фактурної артикуляції до глибокого драматизму звучання. Таким чином, інтерпретація «20 поглядів» у виконанні Роже Мураро – це яскравий приклад нової виконавської генерації, яка не боїться емоційної відкритості, але водночас зберігає шану до складності й духовної глибини музики Мессіана.

3.3. Тракткування П'єра Лорана Емара: інтелектуальний підхід до структури та динаміки

Французький піаніст П'єр-Лоран Емар (Pierre-Laurent Aimard), один із провідних виконавців сучасної академічної музики, посідає особливе місце серед інтерпретаторів творів Олів'є Мессіана. Його виконання циклу *Vingt regards sur l'Enfant-Jésus* вирізняється винятковою інтелектуальною зосередженістю, структурною прозорістю та раціональним підходом до архітекτονіки музичного тексту.

На відміну від Івонн Лоріо – першої виконавиці циклу, яка передавала музику Мессіана переважно через емоційно-духовну призму, інтерпретація Емара є свідомо відстороненою, аналітичною й стриманою, майже медитативною у своїй внутрішній сконцентрованості. Цикл постає в інтерпретації Емара як послідовне розгортання багаторівневої символіки, де головна увага приділяється логічній організації музичного матеріалу. Піаніст тонко артикулює тематичні зв'язки між частинами, вибудовуючи їх у чітку звукову структуру, в якій особливу роль відіграє ритмічна організація – один із ключових аспектів мессіанівського стилю. Емар досягає високого ступеня ритмічної точності, що дозволяє слухачу відчувати складні часові співвідношення, асиметрію метричних формул, а також вплив індійських та грецьких ритмічних моделей, якими композитор захоплювався.

Ще однією характерною рисою інтерпретації є контрольована динаміка та аскетична педалізація. Звук у Емара чистий, навіть сухий у певних епізодах, без надмірної резонансної забарвленості. Це сприяє висвітленню внутрішньої логіки акордових структур, інтервалів і гармонійних перетворень, які у Мессіана нерідко мають сакральний підтекст. Навіть найскладніші фортепіанні фактури – такі як віртуозні каскади у *Regard de l'Esprit de joie* або поліфонічні накладення у *Regard de l'étoile* – у виконанні Емара не втрачають виразності, залишаючись чіткими, керованими, математично вивіреними. У повільних номерах, наприклад, *Regard du silence* чи *Regard de la Vierge*, інтерпретатор акцентує увагу на тиші як елементі форми: паузи звучать не як зупинка, а як внутрішній простір молитви або споглядання. Саме в цьому проявляється медитативна глибина виконання, яка, однак, не тяжіє до сентименту чи емоційної відкритості – навпаки, вона стримана, раціональна й цілеспрямовано об'єктивна. У контексті сакральної тематики циклу, це створює враження контемплативного переживання віри, побудованого не на афективності, а на свідомому зануренні в структуру музичного образу.

Порівняно з інтерпретацією Івонн Лоріо, в якій чітко відчувається емоційно-особистісне переживання теми божественного, а також тісний зв'язок із композиторською інтенцією, виконання Емара можна назвати феноменологічним дослідженням тексту. Лоріо грає з позиції учасника сакральної дії, свідка або навіть провідника божественного світла, Емар же підходить до тексту як дослідник, що дбайливо й скрупульозно розбирає кожен тематичний шар, кожен гармонійну деталь, кожен ритмічний злам, залишаючи емоційне трактування в руках слухача. Це зумовлює більш дистанційовану, але надзвичайно точну трактовку, в якій містика поступається місцем структурному аналізу, а особисте – універсальному.

Важливо зауважити, що така інтерпретація відповідає духу постмодерної музикознавчої парадигми, яка тяжіє до аналітичного підходу у виконавстві та прагне розглядати текст як автономну структуру, що функціонує за власною логікою. Саме тому виконання П'єр-Лорана Емара, попри свою стриманість і

відсутність очевидної експресивності, має високу художню цінність, зберігаючи в собі контемплативну силу і концентровану духовність, що закладені в самій природі циклу «20 поглядів...».

3.4. Художнє бачення Стівена Осборна: інтерпретація через призму сучасної виконавської естетики

Інтерпретація фортепіанного циклу «Vingt regards sur l'Enfant-Jésus» у виконанні британського піаніста Стівена Осборна займає важливе місце серед найавторитетніших трактувань цього монументального твору Олів'є Мессіана. Його запис, здійснений у 2002 році для лейблу Hyperion Records, неодноразово відзначався у міжнародній критиці за високий рівень технічної досконалості, духовної глибини та концептуальної цілісності.

Однією з ключових особливостей інтерпретації Осборна є його виняткове володіння динамічним діапазоном та тональним багатством. Він з великою точністю передає як найделікатніші нюанси, так і масштабні, потужні кульмінації, не порушуючи внутрішнього балансу твору. Ця властивість особливо виявляється у таких номерах, як №6 «Par lui tout a été fait» («Через Нього все сталося») та №15 «Le baiser de l'Enfant-Jésus» («Поцілунок Немовля Ісуса»), де поєднання віртуозності та ліризму формує вражаючу емоційну напругу. Окремої уваги заслуговує підхід Осборна до структури циклу як до єдиного драматургічного цілого. Його виконання вирізняється архітектонічною логікою, в якій кожен «погляд» постає не ізольованим номером, а ланкою у духовному наративі. Цей підхід дозволяє глибше відчувати внутрішню єдність циклу, його христологічну концепцію та символіку. Суттєвим чинником такого враження є також надзвичайно виважене ставлення Осборна до тиші – як невід'ємного елемента драматургії твору. Паузи та затухання звучання в його інтерпретації набувають сакрального значення, особливо в таких розділах, як №17 «Regard du silence» («Погляд тиші») та №19 «Je dors, mais mon cœur veille» («Я сплю, але моє серце пильнує»), де тиша стає засобом вираження трансцендентного змісту.

Осборн також демонструє надзвичайну музикальну інтуїцію у передачі кольорових асоціацій гармонічної мови Мессіана. Його фразування та темпові рішення надають кожному розділу виразної емоційної ідентичності, зберігаючи при цьому вірність композиторському тексту. Такий підхід дозволяє уникнути як надмірного суб'єктивізму, так і холодної аналітичності, забезпечуючи інтерпретації Осборна рідкісну рівновагу між особистим баченням і композиторською волею.

У контексті порівняння з Івонн Лоріо інтерпретація Осборна вирізняється менш експресивною, але більш вивіреною драматургією. Якщо Лоріо акцентує на емоційній стихійності й ритмічній енергії, то Осборн тяжіє до інтелектуального структурування й медитативного заглиблення в текст. У результаті його прочитання «Vingt regards sur l'Enfant-Jésus» вирізняється глибоким філософським змістом і є цінним зразком сучасного підходу до інтерпретації сакральної фортепіанної музики XX століття.

3.5. Виконання циклу українськими піаністами Йозефом Ермінем та Антонієм Баришевським

Інтерпретація циклу Олів'є Мессіана «Vingt regards sur l'Enfant-Jésus» українськими піаністами є рідкісним явищем у вітчизняному музичному просторі, що зумовлено як надзвичайною складністю твору, так і специфікою його духовно-філософського змісту. Проте окремі виконавці в Україні зверталися до цього монументального циклу, демонструючи глибоке розуміння мессіанівського стилю та індивідуальні інтерпретаційні підходи.

Йозеф Ерміль, український піаніст угорського походження, є одним із небагатьох вітчизняних музикантів, які систематично працювали з творчістю Мессіана. Відомий своїм виконанням творів XX століття, зокрема Олів'є Мессіана, Карлгайнца Штокгаузена та Альфреда Шнітке, Ерміль відзначається глибоким зануренням у духовну сутність музики та здатністю передати складні релігійно-філософські концепції через фортепіанну фактуру. Його інтерпретації

вирізняються поєднанням аналітичної точності та емоційної глибини, що дозволяє слухачеві відчувати містичну атмосферу творів Мессіана.

Український піаніст Антоній Баришевський є одним із небагатьох вітчизняних виконавців, які зверталися до монументального циклу Олів'є Мессіана «*Vingt regards sur l'Enfant-Jésus*» («Двадцять поглядів на немовля Ісуса»). Зокрема, 10 грудня 2018 року, в день 110-річчя з дня народження композитора, Баришевський представив цей твір у Києві. Інтерпретація Баришевського вирізняється глибоким зануренням у духовно-філософську сутність твору та тонким відчуттям мессіанівської естетики. Його виконання характеризується поєднанням технічної досконалості та емоційної глибини, що дозволяє передати складну палітру образів і символів, закладених у циклі. Баришевський акцентує увагу на ритмічній структурі та гармонічних особливостях твору, водночас зберігаючи його медитативний характер. Його виконання можна розглядати як міст між традиційною французькою школою та сучасною українською виконавською традицією, що збагачує сприйняття твору новими відтінками. Таким чином, інтерпретація Антонія Баришевського «*Vingt regards sur l'Enfant-Jésus*» є вагомим внеском у популяризацію творчості Олів'є Мессіана в Україні та свідчить про високий рівень української фортепіанної школи.

3.6. Власна інтерпретаційна позиція: аналіз виконавських труднощів та пошук особистого художнього прочитання

Цикл «*Vingt regards sur l'Enfant-Jésus*» Олів'є Мессіана є унікальним зразком фортепіанної літератури ХХ століття, в якому поєднуються складна релігійно-філософська концепція, надзвичайна технічна складність та новаторські засоби музичної виразності. У процесі роботи над окремими номерами циклу я зіштовхнувся з рядом виконавських викликів, які вимагали не лише технічної майстерності, але й глибокого осмислення естетичної природи твору.

Моя інтерпретація формувалася як результат поступового аналізу тексту, вивчення контексту його створення, а також зіставлення з різними

виконавськими традиціями. Однією з ключових особливостей інтерпретаційного підходу стало прагнення зберегти медитативну атмосферу й контемплативний характер звучання, які становлять сутність музичної мови Мессіана. Його композиційне мислення тяжіє до «вічного теперішнього» – стану, в якому час зупиняється. Саме тому виникає потреба у надзвичайно уважному ставленні до агогіки та внутрішнього ритму, що не завжди збігається з зовнішнім метричним малюнком. Особливу увагу я приділяв організації темпоритмічного плану, аби забезпечити логіку фразування при збереженні елементів часової свободи.

У гармонічному аспекті найбільшою складністю виявилось відтворення кольорової палітри акордів, що базується на використанні модусів обмеженої транспозиції та «кольорових» гармоній. Ці структури мають не лише звукову, але й символічну функцію, і вимагають від виконавця глибокого звукового контролю. Моя інтерпретаційна стратегія передбачала досягнення тематичної виразності при збереженні прозорості фактури, зокрема у багатоголосних фрагментах із щільною вертикаллю. Технічна складність твору проявляється як у швидких пасажах, акордових кластерах, нестандартних інтервалах, так і в остинатних структурах, що потребують надзвичайної витривалості та стабільності.

Важливою була також робота з педалізацією, яка, відповідно до задуму композитора, має створювати ефекти акустичного резонансу, близькі до звучання органа. Під час вивчення окремих номерів я використовував метод поступової акустичної адаптації фактури до простору – залежно від інструмента, на якому відбувається виконання. Значну роль у процесі інтерпретації відігравала духовна наповненість музичного тексту, яка безпосередньо пов'язана з релігійним світоглядом Мессіана.

Виходячи з цього, моє ставлення до інтерпретації твору не було суто естетичним або формальним: я розглядаю виконання цього циклу як акту споглядальної молитви, що вимагає внутрішньої тиші та максимальної концентрації. Звідси виникає потреба у певному самозаглибленні виконавця, в його готовності бути провідником ідей композитора. Таким чином, робота над

«Двадцятьма поглядами на немовля Ісуса» стала не лише художнім, але й духовним досвідом. Вона вимагала об'єднання аналітичного мислення, чутливого слуху, технічної витривалості та інтерпретаційної свободи в рамках складної символічної системи, створеної композитором.

ВИСНОВКИ

Олів'є Мессіан по праву вважається однією з ключових фігур у розвитку музичного мистецтва ХХ століття. Його фортепіанна творчість, зокрема цикл «20 поглядів на Немовля Ісуса», є свідченням надзвичайно глибокого синтезу музичного новаторства, релігійного світогляду, інтелектуального пошуку й емоційного переживання. Цей твір – не лише виняткове явище у фортепіанній літературі, а й духовна подорож, що вимагає від виконавця значно більше, ніж просто технічної майстерності.

У процесі дослідження було виявлено, що «*Vingt regards sur l'Enfant-Jésus*» посідає центральне місце у фортепіанному доробку Мессіана, слугуючи своєрідною квінтесенцією його композиторського стилю. Всі провідні компоненти музичної мови митця – модули обмеженої транспозиції, ритмічні структури, запозичені з давньоіндійських та грецьких джерел, імітація пташиного співу, кольорове мислення, богословські алюзії – знаходять у цьому циклі своє найповніше втілення. Саме завдяки цьому фортепіанний цикл стає не просто зразком інструментального мистецтва, а цілісною світоглядною системою, де кожен номер – це погляд на Божественне з різних позицій: ангельської, людської, материнської, космічної, духовної.

Поглиблений аналіз циклу засвідчив його виняткову структурну складність. Мессіан створює власну систему тематизму, де провідні теми – Немовляти Ісуса, зірок, хреста, Богородиці, любові – з'являються в різних варіаціях, перехресчуються між собою, змінюють гармонічну та ритмічну організацію залежно від драматургії. Водночас композитор досягає особливої форми єдності через символічні повтори, алюзії та системи асоціацій. Цикл має не лише музичну, а й богословську логіку, що виводить його далеко за межі звичного музичного жанру.

З точки зору виконавської практики, цикл є надзвичайно вимогливим. Складна фактура, поліфонічне мислення, швидкі зміни фактурних шарів, багат шаровість ритмів, інтенсивне використання педалі, нетрадиційні

динамічні та артикуляційні вказівки – все це створює великий виконавський виклик. Однак основна трудність полягає не лише в технічних аспектах, а у внутрішньому осмисленні глибинного смислу кожної частини. Інтерпретатор має бути не просто піаністом, а й духовним провідником, здатним через музику донести містичний досвід автора до слухача.

Порівняльний аналіз інтерпретацій найвідоміших піаністів – Івонн Лоріо, Роже Мураро, П'єра-Лорана Емара, Стівена Осборна, Антонія Баришевського – дав змогу простежити різні підходи до розуміння цього твору. Івонн Лоріо, як найближча учениця й дружина Мессіана, залишила зразок еталонного, майже документального виконання, де чітко простежується авторський задум. Її трактування вирізняється ясністю фразування, архітектонічною довершеністю, інтелектуальною витонченістю. Натомість Роже Мураро, учень Лоріо, пропонує більш вільну, пристрасну інтерпретацію, яка базується на великій внутрішній емоційності. Його виконання – експресивне, насичене кольоровими контрастами, глибоко медитативне. П'єр-Лоран Емар вирізняється аналітичністю, прозорістю й точністю структури. Стівен Осборн додає теплоту, людяність, делікатність, тоді як Антоній Баришевський поєднує віртуозність із тонкою інтуїцією та глибиною звукової палітри. У цьому контексті розгляд власного підходу до окремих номерів циклу дав змогу глибше зрозуміти, наскільки широким може бути простір для інтерпретації твору. Зіставлення різних стилів виконання дозволяє не лише краще усвідомити виконавські проблеми, а й сформулювати власну концепцію трактування.

Практичне освоєння окремих частин циклу дало змогу оцінити не лише труднощі текстуального характеру, а й виклики, пов'язані з передачею духовного змісту, побудовою довготривалих драматургічних ліній та збереженням цілісності форми. Загалом, проведене дослідження підтверджує, що «Двадцять поглядів на немовля Ісуса» є твором, який вимагає від виконавця глибокої музичної, духовної та інтелектуальної підготовки. Його інтерпретація – це завжди акт особистого діалогу з автором, а також – з власним внутрішнім світом. Такий твір не лише розвиває технічні й художні навички піаніста, а й формує

новий рівень музичного мислення, відкриваючи горизонти філософського сприйняття мистецтва.

СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

1. Опанасюк О. П. Доба Мессіана лише тільки починається. Українське музикознавство: наук.-метод. зб. Вип. 41. Упор. М. Д. Копиця, Б. М. Шабетік. Київ: НМАУ, 2015. С. 222 – 240.
2. Опанасюк О. П. «Техніка моєї музичної мови» Олів'є Мессіана в контексті інтенції зачарованості «неможливостями». Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство. Київ: Міленіум, 2015. Вип. II (5). С. 120-127.
3. Ринденко О. В. Авторські коментарі та ремарки як культурний феномен у фортепіанній творчості Олів'є Мессіана. Київ: НМАУ, 2010. 17с.
4. Станкевіч Є. Олів'є Месьян: Людина і митець у Шталазі VIII А в Гірліці. Грабовський В. Переклад з польської. Львів – Дрогобич: Посвіт, 2019. 216с.
5. Якимчук О., Белова Н. Мессіан аналізує Мессіана: авторські коментарі до фортепіанного циклу «Двадцять поглядів на немовля Ісуса». Аспекти історичного музикознавства: зб. наук. ст. Вип. XIV. Харків: ХНМУ, 2018. С. 36-49.
6. Kaczyński T., Messiaen, Kraków 1984.
7. Stankiewicz J. hasło Messiaen, w: Encyklopedia muzyczna PWM. Część biograficzna, red. Elżbieta Dziębowska, tom „M” [VI]. Kraków 2000.
8. Małgorzata Woźna-Stankiewicz, Idee twórcze Oliviera Messiaena, «Muzyka» (Warszawa) 1978, nr 4.
9. Messiaen O. Vingt Regards sur l'Enfant-Jésus. Paris: DURAND S.A., 1947.
10. Hill P., Simeone N. Messiaen. Yale University Press, 2005.
11. Griffiths P. Olivier Messiaen and the music of time. Faber & Faber, 2012.
12. Johnson R. S. Messiaen. Omnibus Press, 2009.
13. Hoban R. The Messiaen Companion. Faber & Faber, 2011.
14. Dingle Ch. Ph. The life of Messiaen. Cambridge University Press, 2007.
15. Shenton A. Messiaen the theologian. Ashgate Publishing, Ltd., 2010.
16. Anderson J. Messiaen and the Notion of Influence. Tempo 63 (247), 2-18, 2009.